

Ujvárosi Emese

Hová lett Rotter Éva?

Áprily Lajos egy ismeretlen levele

Bizonyára a véletlen adta a kezembe azon a napsütötte őszi vasárnap délelőttön Áprily Lajos levelét a debreceni régiségvásárban. Nem gyűjtöm a kéziratokat. Amikor megpillantottam a kopott, fekete vulkánfőber bőröndöt az aszfalton, valami homályos emlék jelent meg a tudatomban. Nyitott, halványzöld mintás papírral bélelt olcsó példány volt, de tiszta, láthatóan iratok tárolására használt darab, tele borítékokkal, képeslapokkal, levelekkel. A levelek mindig is faszcináltak; a személyes érintkezést helyettesítő, a címzettet jelenvalóvá képzelő, ezért vallomásos írásbeli műfaj a két ember közötti kapcsolat létrejöttének hihetetlenül gazdag skáláját képes reprezentálni az intimitás legforróbb közelségétől a hivatali távolságtartás rideg tárgyilagosságáig. A levél teste szintén beszél e kapcsolat mibenlétének természetéről, a papír minősége, illata, a kézírás rejtelméi, a gépirat határozottsága, félreütései, az aláírás lendülete mind-mind hozzátesznek a szöveg jelentéséhez, mint metakommunikációs üzenetek. Szóval ott volt a földön a nyitott, levelekkel teli bőrönd, csak le kellett hajolni, helyesebben térdelni hozzá, hogy láthatóvá váljon a tartalma.

Közelebből szemügyre véve még kaotikusabbnak bizonyult a látvány. Borítékba zárt és boríték nélküli levelek, könyvjelzők, megírt és megíratlan képeslapok, ceruzák, feketére száradt radírgumik, íróasztali szemét akadt a turkáló ujjak alá. Az egész érdektelennek mutatkozott, mégis szórakozottan babráltam a sárgult papírhalomban. Ekkor ötlött a szemembe a kék tintával írott gyönyörű, ismerős kézjegy: Áprily Lajos. Kihúztam a gépelt lapot, felálltam, olvasni kezdtem. A szöveg értelme lassan hatolt a tudatomba. A régiségvásár háttérzaja, nyüzsgése távolodott, a levél rövid volt, okos, célratörő, szikár és becsületes. Olyan, mint aki papírra vetette. Többször elolvastam, mind a tizenkét mondatot, a dátumon, a megszólításon és az elköszönő formulán kívül. Most már értettem, mit tartok a kezemben. Ismét leguggoltam, kerestem a borítékot. Hosszan rakosgattam a bőröndben, de nem találtam meg a levélhez illőt. A címzett személye akkor még nem volt világos, de a levél tartalma garantálta,

hogy behatárolható, kinyomozható. Dávid Lajos matematikus 1929-től volt a debreceni egyetem tanára, 1940-től már Kolozsváron működött.¹ Ugyanakkor a sárgult, gépelt kis papírlap méretéhez képest sokkal több és jelentősebb információt hordozott annál, hogy otthagyható legyen. Azonnal megvettem, és egy nálam lévő könyv lapjai közé hajtottam. Boldoggá tett a birtoklása. Otthon Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon című könyvébe zártam, időnként megnéztem, megvan-e még. Mint pele az elrejtett mogyorót, mint kutya az elásott csontot. Kellett a lelkemnek a bizonyosság, hogy megvan, vár rám a levél, a becsület, az emberi nagyság, tanári hivatástudat egyszerű, elegáns bizonyítéka. Nem volt időm foglalkozni vele, de éveken keresztül erőt adott. Időről időre odamentem a könyvespolchoz, kinyitottam Kosáry könyvét, nézegettem, elolvastam a levelet. Tudtam, egyszer írni fogok róla.

Most jött el az ideje.

A levelet fejléces papírra gépelte aláírója, Áprily / Jékely Lajos.² Az érzékeny tartalom kizárja, hogy titkárnőnek diktált levélről lenne szó. A természetben tett hosszú sétái során megfogalmazott, készre formált verseit szintén maga gépelte le, szerkesztőként, irodalomszervezői minőségében számtalan levelet, iratot írt gépbe, gyakorlott írógéphasználó volt. A levél dátuma 1939. augusztus 26-a. Álljon itt a levél, mert a melléklet beszakennelt változatában nem biztos, hogy jól olvasható, s amellet olyan jól-esik ilyen szöveget másolni:

„Mélyen tisztelt Barátom!

Egy most végzett tanítványom kéri felvételét a debreceni egyetemre. Rotter Évának hívják, zsidó. Érettségi fokozata jó, két jóval. Iskolánk legjobb matematikusai közé tartozott s mennyiségtan-termesztetan szakosnak szeretne beiratkozni. Ugy tudom, Neked komoly szavad van a felvételi ügyekben, legalább Makkai Sándor ezt írta nekem. Tudom, hogy a törvény szava még súlyosabb. De ha a törvényes intézkedéseken belül lehetséges,

kérlek, teljesítsétek a kérését. Az édesapja nőgyógyász-orvos Budapesten. Ő is, leánya is hozzám fordult pártfogásért. Tanítványom, sőt tehetséges tehetséges tanítványom ügyéről van szó. Bár nem népszerű ma ilyen ügyekben a támogatás kérése, mégis kérlek, nevelő a nevelőt, vedd pártfogásba ügyét. Természetesen azt is megértem, ha nem teheted.

Igaz tisztelettel és szeretettel köszönt:
Áprily Lajos³

A dátum szerint lehetett volna szép, nyár végi nap. Tudjuk, nem az volt. Egy hét sem telt el, és kitört a második világháború. Itt, Magyarországon már húsz éve tartott a szívós, alapos antiszemita, irredenta propaganda, mindent átítatott a kommunikációs hadjárat, ami a nagy kudarcot, az első világháború elvesztését, az ország tragikus feldarabolását, a történelmi és társadalmi kataklizmát egyetlen bűnbak, a kommunista zsidó nyakába akasztotta, s leghőbb vágya az volt, hogy ki is zavarja ezt a bűnbakot a pusztába, ott semmisüljön meg. A zsidó az zsidó: mindenütt csak árt, csescsemőtől az aggastyánig kártékony elem. Vastag szivarral terpeszkedik a tőzsdén, spekulál a magyarok pénzére. Minden szava hazug, cselszövést takar, összeesküvést sző. A társadalomból való kiiktatása a gyógyír minden bajra: a szegény magyar gazdag lesz, a beteg meggyógyul, az ország kitágul, a keresztény úri középosztály régi fényében tündöklök újra, az ország felemelkedik. Minden eszközzel a zsidótlánításra kell törekedni; régi jogász nemzet lévén elsősorban a jog és a törvény erejével.⁴ Törvények és rendeletek özöne jelent meg a két világháború között, legalizálva a népiirtást előkészítő jogi hadjárat minden lépését, és nem véletlen, hogy a könyv és az olvasás népe az első csapást az oktatási intézményekben való bejutás korlátozásával mérték. Az egzisztenciális megfélemlítést a megsemmisítés-

hez vezető út második, bár legalább olyan fontos stációja követte, ami sokak keresztényi szívében nagy felbuzdulást ébresztett: ez pedig az anyagi javaktól való fokozatos, ördögien ravasz, részletes, ugyanakkor páratlanul hatékony, álnokul jogosnak álcázott és maradéktalanul végrehajtott kirablás. A mostanában sokat mentegedett Horthy-rendszer ezzel züllesztette bűnrészessé, határozottabban fogalmazva hullarablóvá a lakosság tetemes részét, és ezért nem adható felmentés a számára. Minden po-

A BUDAPESTI BAÁR-MADAS REFORMÁTUS LEÁNYNEVELŐINTÉZET IGAZGATÓSÁGA
Az iskola telefonszáma: 1-550-16. II., LORÁNTFY ZSUZSANNA-ÚT 3. Az internátus telefonszáma: 1-523-06.

Budapest, 1939. aug. 26. -án.

Mélyen tisztelt Barátom!

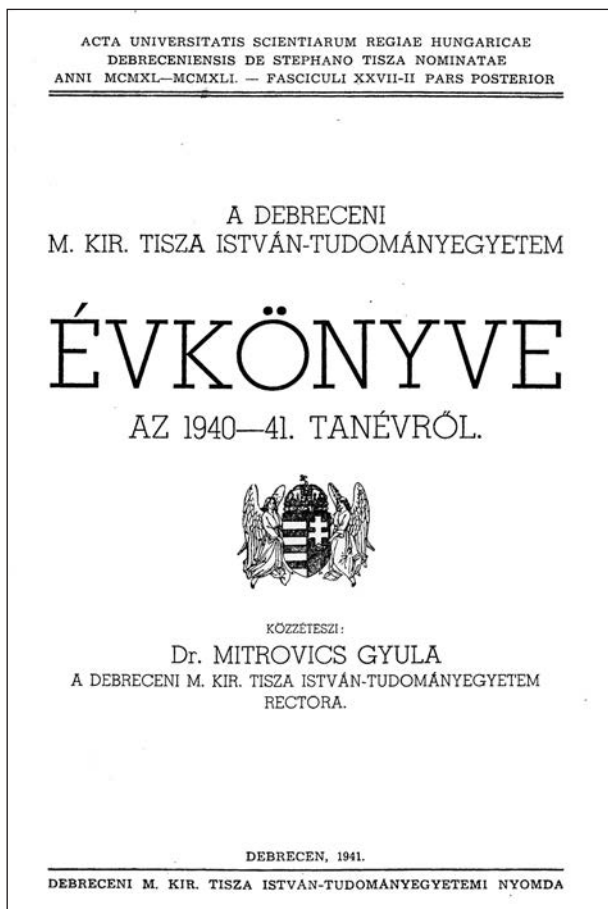
Egy most végzett tanítványom kéri felvételét a debreceni egyetemre. Rotter Évának hívják, zsidó. Érettségi fokozata jó, két jóval. Iskolánk legjobb matematikusai közé tartozott s mennyiségtan-természettan szakosnak szeretne beiratkozni. Ugy tudom, Neked komoly szavad van a felvételi ügyekben, legalább Makkai Sándor ezt írta neked. Tudom, hogy a törvény szava még súlyosabb. De ha a törvényes intézkedéseken belül lehetséges, kérlek, teljesítsétek a kérését. Az édesapja nőgyógyász-orvos Budapesten. Ő is, leánya is hozzám fordult pártfogásért. Tanítványom, sőt tehetséges tehetséges tanítványom ügyéről van szó. Bár nem népszerű ma ilyen ügyekben a támogatás kérése, mégis kérlek, nevelő a nevelőt, vedd pártfogásba ügyét. Természetesen azt is megértem, ha nem teheted.

Igaz tisztelettel és szeretettel köszönt:

Áprily Lajos

litikai rendszer felelős azért a morális állapotért, amit törvényei, rendelkezései a tömegekből kiváltak, azért a hatásért, amit propagandája az emberekben rejlő jóból vagy rosszból mozgósít.

Ugyanakkor a rendszer eme, fentebb említett tulajdonsága emeli még magasabb erkölcsi piedesztálra azon tagjait, akik a mérgező társadalomból

voltak bátrak kivonulni, azzal nem kollaborálni, sőt, 'törvényei' ellen cselekedni. A törvényeket nem véletlenül tettem idézőjelbe; komolyan vehető-e az a törvény, ami kitiltja a strandfürdőből bizonyos állampolgárait, vagy leparancsolja a bicikliről, megfosztja a rádiótól, s végül jól láthatóan megjelöli őket, időben és térben korlátozva utcai jelenlétüket? Óriássá nőnek a korszak ezen 'törvényekkel' szembe szegülő alakjai: Bartók Béla, Ottlik Géza, Nemes Nagy Ágnes, és igen, a zsidó tanítványa, Rotter Éva számára méltányos eljárást kérő Áprily/Jékely Lajos, aki 1943-ban, a zsidótörvények szigorú végrehajtását szorgalmazó feletteseinek ellenszegülve lemondott az elit, rózsadombi református leánynevelő intézet igazgatói pozíciójáról, kivonult a társadalomból, remete lett Szentgyörgypusztán. Legnagyobb sajnálatomra, leszármazottja, Gerlóczy Márton regénye nem számol be Áprily Lajos életének erről a fontos vetületéről, inkább a család női oldalának emlékiratait alakítják narratívájának hangsúlyait.⁵ Jékely Lajos igazgató úr humanizmus-levele azonban meggyőzőbb minden életrajzi regénynél, mert nem fikció, hanem a kor hiteles dokumentuma.

Az igazságról és a humanizmusról oly magabiztosan nyilatkozó Martin Heidegger⁶ 1933-34-ben a náciktól elfogadta a freiburgi egyetem rektori stulumát, gyalázatot hozva a nagy múltú egyetem rektori palástjára és jelképeire. Kollégája, Ernst Cassirer a náci hatalomátvétel elől először Angliába, majd Svédországba, végül az Egyesült Államokba emigrált. Johan Huizinga 1940-ben így írt a leideni egyetem egyik felfüggesztett zsidó tanárának: „Ez a nap Hollandia számára mindig botrányos marad...”⁷ 1942-ben, amikor a nácik egy újabb kollégáját bocsátják el az egyetemről, Johan Huizinga ötvenhét kollégájával együtt lemond állásáról, amire a nácik válasza deportálás a Sint-Michielsgestel koncentrációs táborba.⁸ Bár a nemzetközi tiltakozás kiszabadította, a nácik házi őrizetnek nevezhető száműzetésre ítélték. 1945-ös halála valószínűleg kapcsolatban volt a táborban eltöltött idővel, illetve Hollandia náci megszállásával.

Ezeknek a tényeknek az ismeretében kell újra szemügyre vennünk Áprily/Jékely Lajos igazgató úr Rotter Éva érdekében írott levelét, és 1943-as lemondását. Továbbra is keresnünk kell a címben feltett kérdésre a választ: hová lett Rotter Éva? Sikeres volt-e Áprily Lajos közbenjárása Rotter Éva felvételi ügyében? Ha igen, elvégezte az egyetemet, matematikus, illetve matematikatanár lett belőle? A válaszokért forduljunk a debreceni Magyar Királyi Tisza István – Tudományegyetem Évkönyveinek megfelelő példányaihoz.⁹ A rendelkezésre álló példányok alapján állítható, hogy Áprily igazgató úr közbenjáró levele és a jelentkező Rotter Éva hallgató kvalitása megfelelő volt, ezért őt megtaláljuk az 1939-40-es Évkönyv lapjain, mint beiratkozott matematika szakos hallgatót – akkoriban az egyetem Bölcsészettudományi karához tartozott a matematika szak, a debreceni egyetemnek Hittudományi, Jogi, Orvosi és Bölcsészettudományi kara volt. Rotter Évát az 1940-41-es, 1941-42-es nyomtatott Évkönyvekben is fellelhetjük a hallgatói névsorokban.¹⁰ Az Évkönyv 1942-43-as példányát nem sikerült megtalálni, az idők folyamán valószínűleg elkallódott. Viszont az 1943-44-es tanév Évkönyve, kéziratban bár, de megvan, és tartalmaz egy gépelt Hallgatói névsort is, amelyben Rotter Éva, I. vagyis első félévre beiratkozott hallgató megtalálható a Bölcsészettudományi Kar diákjai között.¹¹ Ebben a tanévben kellett volna záróvizsgát tennie, diplomát szereznie. Csak megismételni tudjuk a címben feltett kérdést: hová lett Rotter Éva, a Baár-Madasban érettségizett, matematikai tehetséggel megáldott fiatal lány, dr. Rotter Henrik, a Szabolcs utcai Zsidó Kórház nőgyógyász főorvosának egyik leánygyermeké? Amíg a Baár-Madas

I. Gyarmathy Piroška I., Györy Béla I-II., Hahn György I-II., Házaszthy Kálmán II., Herczeg László I-II., Heteny Engelbert I., Hirtz László I-II., Holozsnay László I-II., Horváth László I-II., Horváth Zsigmond I-II., Huljay József I-II., Ivanics Pál I-II., Iván László I-II., Janczik Margit I-II., Jani Ilona I-II., Járay József I-II., Joanovics Emil László I-II., Jóna Gábor I-II., Jónás Béla I-II., Juhász Imre I-II., Juhász Károly I-II., Juhász Miklós I-II., Juhász Péter I-II., Kajtor Ferenc I-II., Kajtor Mária I-II., Karászi Benő I-II., Kardos Ferenc Károly I-II., Kardos Géza I-II., Karossa Jelma I-II., Kántor Géza Károlyi László I-II., Kelehenyi Márton I-II., Kemény Lajos I-II., Kendy Zoltán I-II., Kiliácz György I-II., Király Kálmán I-II., Király Lajos I-II., Kis István I-II., vitéz Kis Bálint I-II., Kiss Ferenc I-II., Kocsis András I-II., Kovács Kornél I-II., Kovács László I-II., Kovács Péter I-II., Kovács Sándor I-II., Kovács Tibor I-II., Kösch Béla I-II., Kövy Tibor I-II., Körösi Sára I-II., Kreim Aliz I-II., Kulcsár János I-II., Lakatos I-II., Lakatos László I-II., Lakatos Pál József I-II., László László I-II., Leikes György I-II., Lengyel Ferenc I-II., Leskó János I., Lőrincz Andor I., Madár János I-II., vitéz Makláry Lajos I-II., Marosvári László I-II., Marsi Gyula I-II., Matkó László I-II., Mezősi József I-II., Mészáros István I-II., Miklós Tibor I., Miskolczy Miklós I-II., Molnár Dездő I., Molnár Endre I-II., Molnár Zoltán I-II., Münich Dénes I-II., Nagy András István I-II., Nagy Éva I., Nagy István II., Nagy János I-II., Nagy Klára Éva I-II., Nagy Zoltán I-II., Nádaszy László I., Nemes Lajos I-II., Némethy Lajos I-II., Nébél Magdolna I-II., Nyitrai László I-II., Oláh István I., Orszlán László II., Oszai Élla I-II., Olbey István I-II., Papp Elek I-II., Pataky László I-II., Pákh Mária I-II., Pálfaivi Géza I-II., Pálfa Erzsébet I-II., Pásztor János I-II., Pellet Sándor I-II., Pencz János I., Petruska György I-II., Péterffy László

I-II., Pék Béla II., Piribauer Katalin I-II., Pirics László I., Plank Edit I-II., Plank Éva I-II., Piessa Márta I-II., Polányi Mária I-II., Polgár János I-II., Polner István I-II., Pongrácz Endre I-II., Popovics János I-II., Pótor Endre I-II., Radó Sándor I-II., Rényi András I-II., Sarkadi-Encsy János I-II., Sarkadi Nagy Endre I-II., Sáfány György I-II., Sándor György II., Sárady Kornél I-II., Sárkány Ilona I-II., Schilla Ernő I-II., Schrádi Antal I-II., Schwarz János I-II., Schwarz Tivadar I-II., Seres Géza I-II., Seres Irén I-II., Simon Mihály I-II., Simon Sándor I-II., Sipos József I., Smid Etelka II., Somogyi István I., dr. Somogyi László I., Sólyom Sára I-II., Spendiarián Simon I-II., Spielmann Adám II., Steer Gabriella I., Sükösd Berna I-II., Szabó Ernő I-II., vitéz Szabó László I-II., Szabó Sándor I-II., E. Szabó László I-II., Szamos Mihály I-II., Szathmári Ferenc I-II., Százak Károly I-II., Szediák Béla I-II., Szentkötinay Győző I-II., Székely Anna I-II., Székely Lajos Zoltán I-II., Széplaki Sándor I-II., Szily László I-II., Szilágyi István II., Szilágyi Tibor I-II., Sztuka Margit I-II., Szűcs Géza I-II., Takács János I-II., Takács Sándor I-II., Tamási András I-II., Tapolicsányi Lajos I., Tegez István II., Tegez Miron I-II., Tóth István I-II., Tóth Kamélla I-II., Tóth Margit I-II., Törös Béla I-II., Tótzsár Anna I-II., Tráger György I-II., Turiz Zoltán I-II., Türcsöz Bertalan I., Türcsöz Pál I-II., Uray Gyula I-II., vitéz Uri József I-II., Úrögdi Zoltán I-II., Varecska György I-II., Varga Emil I-II., Vasas József I-II., Vasass Jenő I-II., Várterész Vilmos I-II., Váry János I-II., Veress Endre I-II., Verényi Lajos I-II., Vincze Ilona I., Virág Márta I-II., Visky József II., Vitkay Bertalan I., Weisz Tamás György I-II., Wladimir Antal I-II., Zágonyi Ferenc I-II., Zilahi József I. —
II. féltérvől törölve i hallgatón.

b) Rendkívüli orvostanhallgatók.
Del Medico Péter I., Kiss Sándor I.

IV. Bölcsészettanhallgatók.

Ajtay Kálmán I., Andrássy Katalin I-II., Angyal György I-II., Aradvári László II., Asztalos Sándor I-II., Ábrahám Gabriella I-II., Ágotai László I-II.

Árchy József I-II., Babus Jolán I., Bagdy László I-II., Balázs Viktor II., Ballai József II., Balogh József I-II., Balogh László I-II., Barabás József I., Bartha Magdolna I-II., Bándi Vilmos II., Bánay Barna I-II., Bátor Pál I-II., Berecz István I-II., Beregszászi László II., Békés Ágnes I-II., Bielecký Katalin I., Biró Béla II., Biró Lajos Károly I-II., Bogányi Alice I-II., Bollobás Béla I-II., Breza István I., Choma Viktor II., Czeglédy Anna I-II., Csajkos Éva I-II., Csapó Gyula I-II., Csávás István I-II., Csedreki Olga I-II., Cseh Márta I-II., Csikész Ferenc I-II., Csokai Imre I-II., Csongor Éva I-II., Csuka Magdolna I-II., Csüllög Mária I-II., Darkó Irén I-II., Deák Márton I-II., Debreczeni Gizella I-II., Dobler Géza I-II., Dobos István I-II., Dombay János I-II., Domokos Gábor I-II., dr. Dunda Ernő II., Egri László I-II., Elek László I-II., Endrey Klára I-II., Erdői Károly I-II., Felföldy Lajos I., Fenekli László I-II., Friedmánszky Iván I-II., Fuschl Magda I-II., Fülöp László I-II., Fülöp Tibor I., Garbál Imre I-II., Gáspár Gabriella I-II., Gellér Erzsébet I-II., Gere Lajos I-II., Giday Kálmán Góda György II., Gombos Margit I-II., Görög Elemér I-II., Gróh Rozália I-II., Grúz Éva I-II., Hadházy Lajos I-II., Halász Andor Miklós I-II., Harsányi Éva I-II., Harsányi Lajos I-II., Hartványi István I., Hazagh Mihály II., Hegedűs András I-II., Hell Mária I-II., Hrnád András I-II., Imre Samu I-II., Iváncsó Gyula I., Jakubik György I., Jaskovics Csyll I., Jeney Klára I-II., Josepovits Gyula I-II., Jónás László II., Józsa Gizella I-II., Kacsala Zsófia I-II., Kampó Klára I-II., Katona Anna I-II., Katona Gábor I., Kató Ilona I-II., Kállay Magda I-II., Kelemen Magda I., Keresztes Éva I-II., Keresztes Kálmán I-II., Kertész Antónia I-II., Kertész Mária I-II., Kéki Márton I-II., Kiss Éva Kiss Imre I-II., H. Kiss Géza I-II., M. Kiss Júlia I-II., Kluka Sándor I-II., Komlósi Sándor I-II., Kosdy Gabriella I-II., Kotormán István I-II., Kovács Ferenc I-II., Kovács István I-II., Kovács Margit I-II., Köblös Erzsébet I-II., Köllönte Sára I-II., Kőszeghy Dániel I-II., Krámer Mihály I-II., Kulcsár László I., Leikes Katalin I-II., Lente Klára II., Lovas Jenő I-II.,

Lugossy Irén I-II., Magyar Erzsébet II., Malmos Emma I-II., Marjai Márton I-II., Marton Mária I-II., Málnási Erzsébet I-II., Máthé László I-II., Mencezl György II., Mészáros Gyula I., Moravánszky Ákos I-II., Müller Magdolna I-II., vitéz Nagy Barnabás I-II., Nagy János (debreceni) I-II., Nagy János (mezőszőlő) I-II., Nagy János (debreceni) II., Nagy Károly II., Nagy Klára I-II., vitéz Nábrádi Mihály I-II., Nemes Anna I-II., Nemes Ilona Katalin I-II., Nikodemusz Antal I-II., Oross László I-II., Parády Zoltán I-II., Pánán István I-II., Pákozdy Sára I-II., Pásztor Erzsébet I-II., Pásztor Katalin I-II., Pelsőczy Zoltán I-II., Pelyvás-Ferencik István I-II., Podolcsák Blanka I-II., Polányi Katalin I-II., Pósa Péter I-II., Préz Zoltán I-II., Puskás Zoltán Sándor I-II., Rác Aranka I-II., Rác Tibor II., Rác Zsigmond I-II., Répásvi Ottília I-II., Rohonyi Katalin I-II., Rotter Éva I-II., Sallay Katalin I-II., Sámson László I., Sári Katalin Magdolna I-II., Schweiger Rozália I-II., Sebestyén Emma I-II., Somosi Klára II., Spatz Endre I-II., Stépan Berta I-II., dr. Strobach Jenő II., dr. Supkagegel Emil II., Szabados Lenke I-II., Szablnski László I-II., Szabó Ágnes I-II., Szabó Károly I-II., Szabó Sándor Elemér I-II., Székely Éva I., Szűtvás Árpád I-II., Szűcs Lajos I., Szivits Ferenc I-II., Szvetlovics László I-II., Szvitlik Miklós I., Takács Gyula I-II., Tamásokovits Hajnalka I-II., Tárnok János I-II., Teilmann Gizella I-II., Timár Lajos I., Tolgyi Enikő I-II., Tolgyi Zoltán I-II., Tóth Mária I-II., Tömörly Lajos I-II., Trécsányi Berta I-II., Tüdösy Julia I-II., Tüdösy Margit I-II., Ubrizsy Gábor I-II., Udvardy Miklós I-II., Ujfaluussy József I-II., Urbán Gizella I-II., Varga János I-II., Varga Lajos (hajduböszörményi) I-II., Varga Lajos (szuhogyi) I-II., Varga Mária I-II., Vargha Piroška I-II., Vaskó Emma II., Vágó Szi-lárd II., Vámosi Nándor I., Vári-Olvaszthó Andor I-II., Vásárhelyi Magdolna I-II., Veres Lajos I-II., Verzár Gabriella I-II., Végvári Bertalan I-II., Vranany János I-II., Wittmann Adám I., Wolfinau Magdolna I-II., Zányi Edith I-II., Zental János I-II., Zsoldos István I.

diákja volt, zsidó származású diáktársaival együtt Áprily Lajos igazgató úr védelme kiterjedt rá is. Iskolatársa, az egy évfolyammal fiatalabb Sztrausz Ivánné Frank Vera így nyilatkozott helyzetükről: „1939-ben az igazgató úr bejött a hittanvizsgára. Zsidó hittanra jártam. A vizsga imádsággal kezdődött, és ekkor Áprily is felállt, összetette a kezét, velünk együtt imádkozott. Ezt tette 1939-ben, a zsidótörvények idején! 1940-ben érettségiztem. Nehéz években jártam iskolába, és mégis ezek voltak életem legnyugodtabb éveit. Ezt elsősorban Áprily Lajosnak köszönöm.”¹²

A Baár-Madas Református Gimnázium internetes felületein ma is elérhető annak a VIII./A osztálynak a tablója, amelyikben az 1938-39-es tanévben Rotter Éva érettségizett.¹³ Középen Jékely Lajos igazgató úr, alatta dr. Ravasz Boriska, a színesnőket megszégyenítő szépségű, ragyogóan intelligens, Szekfű Gyulánál frissen doktorált osztályfőnök, később Bibó István felesége, és a középső sor jobb szélén egy magas homlokú, finoman mosolygó, komoly szépség : Rotter Éva. Azokban az években a Baár-Madas más tablóin is feltűnnek olyan arcok és nevek, akiknek kizárására felszólíthaták Jékely igazgató urat: br. Csepeli Weisz

Márta, Frankl, Popper, Rotter, Klein, és így tovább.¹⁴ Kinevezése után egy évvel Áprily/Jékely Lajos igazgató úr észak- és nyugat-európai tanulmányútra indult, leánynevelő intézetek gyakorlatát tanulmányozni. Érzékeny megfigyeléseit naplóban rögzítette, amiből félreérthetetlenül kiolvashatók rokon- és ellenszenvai. A természethez közeli, gyakorlatias finn oktatást vonzónak találta, a karját heilhitlerre lendítő hamburgi kolléga órájára nem volt kíváncsi.¹⁵ Hibátlan, természetesen formált ízlés távol tartotta a politikai ízlés eltévelyedésétől is, belső irányítúje nem volt talmi, erőszakos eltérítésekkel megzavarható.

Visszatérve az egyetemi Évkönyv 1943-44-es példányára, amikor elmaradt az évszázad istentisztelet és ünnepély, valamint kéziratban maradtak az Évkönyv zilált lapjai, vajon mi történt Rotter Évával? Emlékszünk, a második féltérvén már nem iratkozott be. Vajon miért? A maradiságáról hírhedt debreceni egyetemen, ahol a szervilitás üstöstellés honoris causa doktortá avatta vitéz nagybányai Horthy Miklóst, és a zsidó diákok alkalmi verése sem állt távol a szellemétől, ugyan, mi lett Rotter Éva sorsa? A debreceni egyetem két kuriózzummal dicsekedhet zsidóverés-témában. Itt vertek női hall-

gatókat is, és hogy a jóról is hírt adjunk, dr. Verzár Frigyes professzor úr, emléke legyen áldott, személyesen állt ki zsidó tanítványa mellett, ragaszkodva ahhoz, hogy részt vehessen az előadásán. Sajnos, a tantermen kívüli eseményeket már nem tarthatta ellenőrzése alatt. Konrád György megmenekülésének történetét ismerve tudjuk, hogy egy jegy a Budapestre induló vonatra, amire zsidónak már nem lett volna szabad felszállni, egy városi ház értékebe került. Volt-e ennyi pénze, lehetősége, bátorsága visszatérni Budapestre Rotter Évának? Segített-e neki valaki, eljött-e érte az apja? Eljöhett, vagy már munkaszolgálatos volt valahol? Esetleg, mint a Szabolcs utcai Zsidó Kórház nőgyógyász főorvosát, mentesítették a munkaszolgálattól? Leányát, Rotter Évát beterelték a debreceni gettóba, és Ausztriába került? Túlélte, túléltek a háborút? Vagy el kell hinned a genealógiai internetes oldal adatait, miszerint dr. Henrik Rotter, felesége Elly Kűszler, leányaik, Iren és Eva Rotter, aki 1921-ben, Budapesten született, 1939-ben érettségizett, 1940-tól volt egyetemi hallgató Debrecenben, 1944-ben, 23 évesen halt meg Budapesten?¹⁶ Hogyan? A budapesti gettóban? A Duna-parton? Éhen halt, ráomlott a bombázáskor egy ház, belelőtték a Dunába? Vagy mégiscsak túlélte az ellene összeesküdött borzalmas kort, férjhez ment, gyermekei születtek, matematikát tanított itthon, vagy Izraelben?

Kilencvenhat éves lenne. Hová lett Rotter Éva?

JEGYZETEK

- ¹ Prof.Dr. Gaál István, a Debreceni Egyetem Algebra és Számelméleti Tanszékének egyetemi tanára, az ő szíves szóbeli közlése alapján Dávid Lajos lehet a levél címzettje.
- ² A fejléc szövege: „A Baár-Madas Református Leánynevelő-intézet Igazgatósága / Az iskola telefonszáma: 1-550-16 II., Lorántffy Zsuzsanna út 3. Az internátus telefonszáma: 1-523-06.” A mellékletben közlöm a levelet.
- ³ A másolásnál ragaszkodtam az eredeti helyesíráshoz, Áprily gépén feltehetőleg nem voltak hosszú magánhangzók.
- ⁴ Kovács M. Mária: Törvénytől sújtva – A numerus clausus Magyarországon, 1920–1945, Napvilág Kiadó, 2012.
- ⁵ Gerlóczy Márton: Mikecs Anna Altató, Scholar, Bp., 2017.

- ⁶ Martin Heidegger: „...Költőien lakozik az ember...” – Válogatott írások, T-Twins Kiadó/Pompei-Budapest, Szeged, 1994.
- ⁷ Huizinga, a rejtőzködő, ford. Balog Tamás, Balassi Kiadó, Budapest, 1999. 39. old.
- ⁸ Huizinga, a rejtőzködő, 39. old.
- ⁹ A debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Évkönyve az 1939–40. tanévről, nyomtatott, Hallgatói névsor 286. oldal, Bölcsészettudományok, Rotter Éva, II. félévre beiratkozva
- ¹⁰ A debreceni Magyar Királyi Tisza István- Tudományegyetem Évkönyve az 1940–41. tanévről, 150. oldal, Rotter Éva, I-II. félév, a debreceni Magyar Királyi Tisza István-Tudományegyetem Évkönyve az 1941–42. tanévről, 342. oldal, Rotter Éva, I–II. félév. Az 1940–41-es Évkönyv kezdőlapja, illetve hallgatói névsora a Mellékletben.
- ¹¹ A debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Évkönyve az 1943–44. tanévről, Kéziratban. Megjegyzés: Évzáró ünnepély nem volt. A hallgatói névsor gépelve.
- ¹² Áprily tanár úr, Tanulmányok és emlékezések Áprily Lajos nagyenyedi, kolozsvári és budapesti éveire- Az Erdélyi Református Egyházkerület és a Kálvin Kiadó közös kiadása, Kolozsvár-Budapest, 2011. szerk. Fenýő D. György, Sztrusz Ivánné Frank Vera: Életem legnyugodtabb évei, 180-181.
- ¹³ Az 1938-39-es tabló a Mellékletben.
- ¹⁴ Bégány Judit: Egy református leánygimnázium társadalmi karaktere, 1920-1940. epa.oszk.hu/00400/00047/pdf/EPA00414-korall-56-146-170.pdf
- ¹⁵ Csépi Ibolya: Áprily Lajos, készült a Ráday Kollégium Sokszorosító Műhelyében, 800 példányban, ISBN 963 00 11 42 5, Budapest, 1987., 139.old.
- ¹⁶ www.geni.com

